

УДК 316

БЛАГОДІЙНІСТЬ В КИЇВСЬКІЙ РУСІ, ЯК СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ЗАСАДА РОЗВИТКУ БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Немченко А. О.
магістр

В данной статье рассматриваются основные исторические особенности развития благотворительности в Киевской Руси, как ее основы в развитии социальной работы. Доказывается, что основные формы благотворительной работы в Киевской Руси в дальнейшем нашли свое развитие в социальной помощи, а потом в социальной работе.

In this article basic historical peculiarities of development of philanthropy in Kievan Rus are considered and its sources in the basis of social job. There are proving that basic forms of philanthropic job found its development in a social help then in a social job.

У статті розглядаються основні історичні особливості розвитку благодійності в Київській Русі, як визначальної засади соціальної роботи в українському суспільстві. Доводиться, що основні форми благодійної роботи в Київській Русі у подальшому знайшли свій розвиток в соціальній допомозі, а потім в соціальній роботі.

Ключові слова : благодійність, допомога, розвиток, соціальна робота, суспільство.

Актуальність теми полягає в тому, що розвиток традицій благодійності в Україні, як і в будь-якій іншій країні, тісно пов'язаний з її історією. Коріння української благодійності можна знайти ще у Київській Русі. Важливим засобом підтримки соціально-культурної діяльності виступало благодійництво, добровільна безкорислива пожертва громадянами та громадами коштів чи майна на благородні суспільні потреби. Благодійна діяльність в Київській Русі спрямовувалася на забезпечення доступу всіх верств населення до їжі, освіти та в сучасній Україні культурних цінностей. Тому для пошуку оптимальних шляхів удосконалення та функціонування благодійництва в сьогоденній Україні, для стимулювання громадської активності необхідне обґрунтування історії розвитку і формування благодійності.

Мета статті: проаналізувати основні історичні аспекти розвитку благодійної діяльності в період Київської Русі, її особливості в контексті сьогодення.

Завдання:

- проаналізувати історію благодійності в княжий період;
- виявити ключові поняття дослідження (благодійництво, меценатство, спонсорство, соціальна допомога, суспільство);
- виявити особливості в сфері культури українських традицій благодійництва;
- дослідити вплив благодійності на розвиток соціальної допомоги в Україні.

Дану тему досліджували: філософ Микола Бердяєв, історики Д. Багалій, Ю. Годунський, М. Грушевський, С. Гогель, В. Ключевський, М. Карамзін, М. Костомаров,

історик культури Й. Хейзинги, соціолог М. Вебер, та інші дослідники.

Благодійність можна визначити, як прояв співчуття до ближнього та необхідність поспішити на допомогу нужденній людині, тому в стародавні часи благодійність визначалась як "подання милостині людині, яка її потребує".

Сама по собі природа благодійності, як добротворення, виявляється в допомозі долати різноманітні труднощі людського життя, послаблює чинники соціальних конфліктів, забезпечує рівновагу, злагоду та стабільність в суспільстві [6, С.5].

У загальному вигляді практика благодійності у первісному суспільстві ґрунтується на природному інстинкті виживання людини та її соціальному самовираженні, на уявленні про суспільство як живий природний організм, якому притаманні особливі, свої, суто людські цінності – гуманізм, любов до ближнього, тобто як потреба життєдіяльності, необхідність долати різноманітні проблеми.

В X-XII ст. в Україні почався новий етап розвитку допомоги та підтримки нужденним. Це було пов'язано з завершенням розкладу первіснообщинного ладу, зміною економічної та соціально-культурної ситуації. Спочатку виникали племінні союзи, а потім військові та політичні, що, в свою чергу, стало поштовхом для створення Київської Русі, як держави.

Важливим фактором, який вплинув на зміни форм допомоги людям стала Християнізація слов'янського світу, цей процес мав вплив на всі сфери суспільства та на структуру суспільних відносин. Відбулося формування християнської концепції допомоги, в основі якої – істина любові до ближнього. «Полюби ближнього

твого, як самого себе» – осново даної концепції [2, С.56].

Християнство стало державною релігією в Київській Русі у 988 році. Одним з головних засобів християнського виховання в Київській Русі було милостиве ставлення до нужденних та старців заради піднесення рівня власної духовності. Допомога нужденним стає справою кожної людини, а не тільки суспільства загалом. Соціальна допомога того часу стає необхідною умовою особистого морального здоров'я осіб, які її здійснювали.

В основному допомога була спрямована на хворих, жебраків, вдов та сирот. У той час вперше з'являються законодавчі акти, що регулювали відносини підтримки та допомоги різних категорій населення. Одними з найдавніших відомих джерел права є церковні статuti князів Володимира Великого та його сина Ярослава Мудрого. В основному допомогою займалися князі, церкви, монастирі та парафія. Також визначаються основні напрямки соціальної допомоги та підтримки: княжа, церковно-монастирська, подання милостині та парафіяльна благодійність.

Церковно-монастирська благодійна діяльність сконцентрована була на допомозі при монастирях, церквах. Там були одні з перших притулків для нужденних. Парафіяльна благодійність була відкритою, в ній зосереджувалось все обшине, громадське і церковне життя. Діяльність парафії не обмежувалась тільки наданням допомоги калікам, злидарям; вони здійснювали найрізноманітнішу допомогу – від матеріальної допомоги до вихованої та духовної.

Парафія також була територіальною адміністративною одиницею. До особливо значимих форм парафіяльної благодійності можна віднести кредити з церковної казни грошей, хліба, насіння, які надавались окремим особам, а також громаді, часто під заставу майна. Для дитячої опіки при богадільнях влаштовувались притулки для сиріт і підкинутих дітей.

Таким чином, парафіяльна благодійність була не тільки церковною, а й громадською, тобто переслідувала не лише релігійні цілі – порятунок душі парафіян, але і мету соціальної підтримки та допомоги потребуючим.

Прийняття християнства в Київській Русі спричинило активний розвиток особистої благодійності руських князів, яка мала релігійні засади. Офіційно Київський князь Володимир I (Великий) видав статут, яким зобов'язав духівництво займатися суспільним благодійництвом, визначивши десятину від княжих доходів на утримання монастирів, церков, лікарень і богодільень.

Після християнізації Русі починається активне будівництво церков, які стають не лише фундаментом віри, а й основою наукового знання та просвітництва. Володимир засновує школи та училища, що стали першим кроком у розвитку освіти на Русі. Проте ці дії спричинили хвилі протестів населення, особливо знаті, а деякі жінки, в яких забирали дітей на навчання, оплакували їх, як мерців, вважаючи писемність за чаклунство[3, С.40].

Володимир у своєму княжому дворі годував їжею не тільки бояр і дружинників, а й убогих і нужденних. Бідні отримували від князя велику на той час суму грошей. Повернувшись до Києва, після переможних битв, влаштовував свята для бояр та для простого люду. У той час кожен бідняк міг вгамувати свій голод на княжому дворі, а кожен з жебраків міг отримати від князя певну кількість грошей. Його благодійність поширювалася навіть на тих, хто не був спроможний прийти за допомогою. Князь наказував своїм людям розвозити по місту хліб, м'ясо, рибу, овочі і роздавати жебракам та убогим. Така благодійність набувала інколи навіть загрозливого для держави характеру: князь став поширювати свою доброчинність на злодіїв та вбивць.

Можна виділити три основні форми княжої благодійності:

- I. Роздача милостині;
- II. Харчування на княжому дворі;
- III. Розвезення продуктів по місту для убогих.

За свою благодійну діяльність Володимир заслужив велику любов та пошану свого народу.

Князь зміг поєднати благодійність особисту та державну, тому що він був першою особою та керівником держави, а гроші на це витрачав як особисті, так і ті, що поступали до скарбниці як податки від населення. Таким чином державна та приватна доброчинність в Київській Русі були тісно взаємопов'язані. Ця традиція Київської Русі і після Володимира Великого, продовжувалась його нащадками.

Основними рисами благодійності в Київській Русі можна вважати:

1. Допомога князів та інших знатних людей нужденним, а також доброзичливе ставлення до них, зокрема до жебраків – стало традицією вартою наслідування, як позитивний історичний етап розвитку України.

2. Благодійність засновувалась на особистому бажанні князя та його оточення, і тому держава виступала в ролі приватного благодійника.

3. Розвиток церковно-монастирської та парафіяльної благодійності.

Мабуть, вперше в історії Київської Русі на благодійність спрямовувалася така велика частка загальних доходів, і формувалася прискіплива увага саме до проблем нужденних, жебраків, сиріт. А в свою чергу милостиня давалася всім нужденним, незалежно від їх потреб. В основному роздавалися життєво-необхідні продукти; досліджень потреб тих, хто просив милостиню не проводилося, але результат розподілу був позитивний: голодний мав совість не брати будівельних матеріалів, а погорілець – хліба, якщо не хотів їсти. Допомога була різноманітною, тому нужденний міг вибрати те, що йому необхідне. В основному соціальна допомога сконцентрована була на побудову житла, на викуп полонених, на навчання ремеслам, з метою подальшої адаптації в суспільстві.

І саме в Київській Русі благодійність отримує чітке ідейно-моральне забарвлення. Співчутливе ставлення до старців, калік, як характерна риса для східнослов'янських племен, з поширенням християнства стало загальним, оскільки церква знайшла тут благодатне підґрунтя. За часів Великого князя Володимира, церква починає ставати головним суб'єктом соціальної роботи, а особливо в період монголо-татарських спустошень. Великий вплив на соціальну роботу мала боротьба за національне самовизначення за часів Великої Литви. Люди об'єднувалися навколо церкви, бо знаходили там співчуття, допомогу та затишок [7, С.12].

Продовжив благодійну справу свого батька Володимира - великий князь київський Ярослав, прозваний Мудрим. Він заснував сирітське училище, де навчалося близько 300 юнаків. Це був перший навчальний заклад на Русі. Найбільший внесок Ярослава у соціальну допомогу мав перший письмовий слов'янський кодекс законів – «Руської Правди», зміст яких включав певні соціальні програми. Наступні зведення законів значною мірою будувалися за зразком «Руської Правди», міцно стверджуючи основи соціальної політики та соціальної допомоги [3, С.42].

За часі Ярослава було засноване у Києві училище для дівчат, яких не тільки утримувала держава за свій рахунок, але і вчила їх читати, писати і ремеслам. Таким чином формування соціальної допомоги не зводилось тільки до харчування, надання ритулків та милостині.

Попри всі позитивні явища пов'язані з благодійністю в Київській Русі, можна виділити й негативні аспекти. Благодійність в Київській Русі послужила розвитку гострих соціальних проблем: злидарство, жебрацтво, нужденність почали розглядатися як певна необхідність. В

Київській Русі вважали, що нужденність від Бога, насамперед щоб дати можливість тим, хто подає милостиню здійснити Божу справу і тим самим полегшити собі шлях до вічного спасіння. Звісно, такий погляд на злидарство, нужденність та жебрацтво сприяє підтримці їх, і як «професії» жебрацтва, що поступово розповсюджується до розмірів великого громадського лиха. Монастирі, церкви і княжо-боярські двори стають центрами, що приваблювали цілі натовпи ледарів, що розраховували знайти тут легку поживу. При багатих княжих дворах з'явилися навіть особливі «штати» постійних жебраків, що в свою чергу дало ще більший поштовх для розвитку псевдо-жебраків[5, С.123].

Висновки:

Таким чином, в Київській Русі зародження благодійності стало першим кроком до виникнення соціальної роботи. За довгий період нашої історії відбувалися значні зміни форм соціальної підтримки населення, але основи, які були закладені ще в стародавні часи, реалізуються і сьогодні. Благодійність в Київській Русі – засади соціальної роботи сьогоденного українського суспільства.

В період незалежної України соціальна робота активно розвивається в нашому суспільстві. Як визначає С. Шадлоу «Соціальна робота цілком зайнята соціальним добробутом індивідів, соціально та економічно неблагополучних груп. Вона репрезентує такі інтереси людей, які не відповідають звичним соціальним очікуванням або не виправдовують їх, виступають від їхньої особи і забезпечують адекватне до них ставлення з боку системи і соціальних інституцій, що торкаються їх» [4, С.6]

Визначальна риса соціальної роботи знайшла чітке вираження у Київській Русі, яка полягала у захисті інтересів людей, які не мали рівних потенційних можливостей порівняно з іншими через хвороби, бідність та кризові ситуації, в яких вони опинилися. [1, С.13].

Досвід соціальної допомоги для України почав складатися ще в період язичництва та Київської Русі, а потім стає засадою розвитку соціальної роботи в нашому суспільстві.

Література.

1. Введення у соціальну роботу. Навч.посіб. – К.: Фенікс, 2001. – с. 213.
2. Годунский Ю. Откуда есть пошла благотворительность на Руси. Наука и жизнь. №10, 2006. – 56с.
3. Горілий А. Г. Історія соціальної роботи. Навчальний посібник. – Тернопіль: Видавництво Астон, 2004. – 40 - 42с.
4. Динамика ценностей в социальной работе / Под.ред. Стивена Шадлоу. – Амстердам – К.: Асоціація психіатрів України, 1996. – с. 156.
5. Попович Г.М. Історія соціальної роботи в Україні і за рубежем: Навчально-методичний посібник. – Ужгород: Гражда, 2000. – 143 с.
6. Соціальна робота в Україні/За ред. В.Полтавця - К.; 2000.- 195с.
7. Савицький В. І. Генеза благодійності в Україні (Методологія історії соціальної роботи в Україні) : Навч.посібник – К.: НТУУ «КПІ», 2007. – с 12.